

УДК 94:340.15(3)

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2022.3.8>**Роман СВИСТОВИЧ**

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри «Правознавство», Житомирський інститут ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом», вул. Фрометівська, 2, м. Київ, Україна, 03039

ORCID: 0009-0005-5057-6133

Roman SVYSTOVYCH

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Head of the Department, "Jurisprudence" of Zhytomyr Institute of Private Joint Stock Company "Higher Educational Institution "Interregional Academy of Personnel Management", 2, Frometivska Str., Kyiv, Ukraine, 03039

ORCID: 0009-0005-5057-6133

ОКРЕМІ ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МАСОВІ ЗАХОДИ У ПЕРВІСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ**SEPARATE HISTORICAL-LEGAL ASPECTS OF DEFINING THE CONCEPT OF MASS EVENTS IN PRIMITIVE SOCIETY**

У статті здійснюється дослідження загальних положень щодо масових заходів та їх первинних форм. Розкриваються суть масових заходів у первісному суспільстві, а саме види і форм таких заходів та їх поділ в подальшому на різні масові заходи.

Аналізуються відповідно до логічного порядку різні види первинних масових заходів в первісному суспільстві розкривається їх суть. Досліджено певні подібності масових заходів з сучасними.

Мета роботи – встановити певну кореляцію видів масових заходів, які вперше проводилися в первісному суспільстві та масових заходів, які проводяться сьогодні

Методологія. У запропонованій статті особливу увагу приділено аналізу видів масових заходів у первісному суспільстві та порівняння їх окремих аспектів з сучасними масовими заходами.

Наукова новизна. Масові заходи досить поширене явище у людському суспільстві. Роль масових заходів та їх правові наслідки певною мірою є частиною соціуму. Аналіз проведення масових заходів у первісному суспільстві сформульовано вперше.

Висновки. Проаналізовано особливості проведення масових заходів у первісному суспільстві та запропоновано їх класифікацію на основі досліджень вчених. Зроблене порівняння щодо проведення масових заходів в первісному суспільстві та в сучасному світі.

Ключові слова: Масові заходи, управлінські масові заходи, первісні релігійні масові заходи, особливості організації і проведення масових заходів у первісному суспільстві, правове забезпечення проведення масових заходів у первісному суспільстві.

The article examines general provisions regarding mass events and their primary forms. The essence of mass events in primitive society is revealed, namely the types and forms of such events and their further division into various mass events.

Different types of primary mass events in primitive society are analyzed in accordance with the logical order, their essence is revealed. Certain similarities between mass events and modern ones are studied.

The purpose of the work is to establish a certain correlation between the types of mass events that were first held in primitive society and the mass events that are held today.

Methodology. In the proposed article, special attention is paid to the analysis of the types of mass events in primitive society and the comparison of their individual aspects with modern mass events.

Scientific novelty. Mass events are a fairly common phenomenon in human society. The role of mass events and their legal consequences are to some extent a part of society. The analysis of mass events in primitive society is formulated for the first time.

Conclusions. The features of mass events in primitive society were analyzed and their classification was proposed based on the research of scientists. A comparison is made regarding the holding of mass events in primitive society and in the modern world.

Key words: Mass events, administrative mass events, primitive religious mass events, peculiarities of organizing and conducting mass events in primitive society, legal support for conducting mass events in primitive society.

Постановка проблеми. Поняття масові заходи притаманне людському суспільству з самого часу появи такого суспільства. Як свідчать окремі дослідження масові заходи

перш за все вирішували питання влади і управління в первісному суспільстві [1]. Правові норми в більшості випадків було побудовано на звичаях. При цьому звичаї певною мірою

змінювалися, адже головним завданням первісного суспільства було виживання. [3] Тому загальні збори, тобто у сучасній інтерпретації масові заходи проводилися в більшості випадків з метою збереження роду чи племені.

Головною **метою статті** є визначення перших управлінських проваджень тобто проведення масових заходів. Крім того, є необхідність встановлення перших типів масових заходів з тим, щоб порівняти первісні масові заходи з сучасними та визначити їх особливості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В українській і світовій науці питання проведення масових заходів у первісному суспільстві детально не розглядалося. На сьогодні в більшості випадків немає ніяких підтверджень, що саме так відбувалися масові заходи в первісному суспільстві. Проте багато дослідників [1; 3; 4] виробили досить схожі схеми таких масових заходів. Деякі дослідники посилаються на ті описи, які робили Геродот, [12] Аристотель [13], Платон [14] та інші автори у Давній Греції та Римі.

Виклад основного матеріалу. Влада в первісному суспільстві уособлювала силу і волю роду або союзу родів: джерелом і носієм влади (пануючим суб'єктом) був рід, вона була спрямована на управління загальними справами роду, підвладними (об'єктом влади) були всі його члени. Тут суб'єкт та об'єкт влади повністю збігалися, тому вона була за своєю природою безпосередньо суспільною, тобто невідокремленою від суспільства та неполітичною. Єдиним способом її реалізації було громадське самоврядування. Ні професійних управлінців, ні особливих примусових органів тоді не існувало [2].

При проведенні загальних зборів обирався керівник, який в більшості випадків був вождем або декілька керівників, які оголошували рішення і в подальшому слідували за його виконанням. Проте за виконанням рішення мали право слідувати і всі інші члени роду або племені.

Вищим органом громадської влади у роді були збори всіх дорослих членів суспільства – чоловіків та жінок. Збори – так само давнє встановлення, як і сам рід. Воно вирішувало основні питання його життєдіяльності. Тут обиралися ватажки (старійшини, вожді) терміном чи виконання певних справ, вирішувалися суперечки між окремими особами тощо.

Таким чином, ми можемо констатувати, що первинні масові заходи перш за все було спрямовано на вирішення найбільш важливих завдань первісного суспільства.

Рішення зборів або масових заходів були обов'язковими для виконання всіма чле-

нами роду [4]. Хоча громадська влада тобто масовий захід не мав чітко окреслених спеціальних примусових установ, вона була цілком реальною, здатною до ефективного примусу порушення існуючих правил поведінки. Покарання неухильно йшло за скоєні провини, і вона могла бути досить жорстокою – смертна кара, вигнання з роду та племені [5]. Найчастіше було досить простого докору, зауваження, осуду. Ніхто не мав привілеїв і тому нікому не вдавалося уникнути покарання. Натомість рід, як одна людина, вставав на захист родича, і ніхто не міг ухилитися від кровної помсти – ні кривдник, ні його родичі [6; 7].

В цілому нескладні відносини первісного суспільства регулювалися звичаями – історично сформованими правилами поведінки, які у звичку внаслідок виховання і багаторазового повторення тих самих дій і вчинків. Вже ранніх стадіях розвитку суспільства набувають значення звичаїв навички колективної праці, полювання тощо.

Не можна стверджувати, що це були масові заходи в теперішньому їх розумінні, але вони допомагали всім членам роду або племені наприклад, у полюванні на великих тварин.

Проте в первісному суспільстві вже виникали й інші види масових заходів, наприклад, згідно з певними звичаями було необхідно проводити окремі ритуали. Це стосувалося також найбільш важливих аспектів життя та існування первісного суспільства. Наприклад, тренування мисливців, вихід на полювання чи риболовлю або початок іншого трудового процесу супроводжувалися певними ритуалами, під час яких були присутні члени роду чи навіть всі особи, які були в тому племені. Такі ритуали певною мірою ще використовуються в ряді країн Африки та Азії. В Україні, наприклад, вони також застосовувалися. До них можна віднести початок весняно-польових робіт, кінець збору урожаю та т. ін. [9].

Окремі обряди могли проводитися тільки спеціально-обраними людьми, які в подальшому ставали шаманами, жрецьями, священиками та т. ін.

Звичаї додержавного суспільства мали характер певних нерозчленованих «мононорм», були водночас і нормами організації життя, і нормами первісної моралі, і ритуальними і обрядовими правилами. Так, природний поділ функцій у трудовому процесі між чоловіком і жінкою, дорослим і дитиною розглядався одночасно і як виробничий звичай, і як норма моралі, і як наказ первісної релігії.

Водночас, треба додати, що після полювання наприклад, всі разом готували їжу а потім

її споживали. Таким чином, такі заходи можна також певною мірою віднести до масових.

Зазначені норми, як вже зазначалося, спочатку були продиктовані «природно-природною» основою суспільства, що привласнює, в якому і людина є частиною природи. У них права та обов'язки певною мірою що зливалися воєдино.

Щоправда, особливе місце займало такий засіб забезпечення звичаїв, як табу (заборона) [10]. Виникнувши на зорі історії людського суспільства, табу відіграло величезну роль у впорядкуванні статевої відносин, суворо забороняло шлюб з кровними родичами (інцест). Завдяки табу, первісне суспільство підтримувало необхідну дисципліну, що забезпечувала видобуток та відтворення життєвих благ. Табу захищало мисливські угіддя, місця гніздування птахів та місця проживання звірів, на які полювали члени роду від надмірного знищення, тобто табу певною мірою забезпечувало умови колективного існування людей.

У додержавному суспільстві звичаї, зазвичай, дотримувалися найбільш авторитетними особами і звички, але коли звичай потребував підкріплення шляхом прямого примусу, суспільство виступало у ролі колективного носія сили. Тобто відбувалися масові збори, які вирішували питання про покарання наприклад, вигнання з роду і навіть винесення рішення про смерть порушника або злочинця.

Більшість дослідників вважають, що держава і право, які вже сформували окремі види масових заходів з'являються не разом із виникненням людського суспільства, а на певному щаблі історичного розвитку. Наука стверджує, що існував тривалий період, коли не існувало ні держави, ні права тобто всі питання вирішувалися спільно на певною мірою масових заходах.

Слід зазначити, що за даними сучасної науки, людське суспільство виникло приблизно сорок тисяч років тому, і тоді ж виникли форми масового управління.

Перші держави, коли вже масові заходи стали більш виразними і почали поділятися на такі, які можна визначити з точки зору сучасного правознавства як управлінські або політичні, релігійні, соціальні, культурні або масові заходи розваги і т. ін. з'являються тільки в IV–III тисячоліттях до н. е.

Договірне суспільство називають первісним, а що існував у ньому стрій – первісно-общинним (родообщинним, родоплемінним). Він тягнувся, за різними оцінками, понад тридцять тисячоліть і пройшов у своєму розвитку. Таким чином формуються вже з самого початку певні види масових заходів, які

в подальшому розвинулися і вже стали звичними для первісних людей.

Слід зазначити, що досить детальних досліджень стосовно масових заходів у первісному суспільстві не проводилося, оскільки відсутні будь-які свідчення їх проведення.

Висновки. Закінчуючи розгляд первісних масових заходів, можна зробити наступні висновки.

1. Перші масові заходи, які проводилися в первісному суспільстві, передбачали наявність на цих заходах всіх членів роду чи племені. В більшості випадків такі заходи було пов'язано з виживанням роду. Вони певною мірою могли бути віднесені до управлінських масових заходів, адже вироблені рішення передбачали перш за все виконання тих чи інших дій, наприклад, масової участі членів роду у полюванні чи збиранні істинних коренів і плодів.

2. Специфічною рисою прийнятих рішень під час масових заходів у первісному суспільстві було те, що вони приймалися більшістю голосів присутніх. Не існувало таких понять як зміна рішень, адже вони приймалися і всі хто мав їх виконувати одразу приступали до виконання.

3. В переважній більшості масові заходи приймали рішення про забезпечення продовольством і водою, або інші найбільш важливі питання виживання роду. На таких зборах могли розглядатися питання полювання, визначення осіб, які підуть на полювання чи риболовлю та т. ін.

4. На масових зборах всіх членів роду в окремих випадках приймалися рішення, які стосувалися встановлення окремих заборон (табу) які стосувалися не тільки членів роду, але й інших осіб. При цьому зазначені заборони було сформульовано в простій формі і було спрямоване також на збереження членів роду, наприклад, заборона ходити певною дорогою, яка могла бути завалена і особи, які по ній ходили могли бути поранені або вбиті.

5. Поступово масові заходи вже стали визначати осіб, які стали керувати родом, тобто старійшин, вождів та т. ін. Зазначені особи вже керували загальними зборами за допомогою наближених до них членів роду. Оскільки ніякі матеріальні цінності в переважній більшості не ставили ніякого інтересу то можливо на зазначених зборах визначалися і особи, які відповідали за різні напрями діяльності роду.

6. Окремі масові заходи носили характер релігійних чи обрядових, вони проводилися у зв'язку з проведенням певних масових робіт, зміною пори року та т. ін. При прове-

денні зазначених заходів вже почали також визначатися особи, які постійно їх готували та володіли вже навичками їх проведення. З їх числа в подальшому стали обособлюватися

шамани, чаклуни та інші особи, які ставали релігійними лідерами. В подальшому вони створювали окремі касти і розробляли відповідні релігійні обряди.

Література:

1. Заєць А. П. Первісне суспільство і право / Заєць А. П. Наукові записки НаУКМА. *Юридичні науки*. – 2018. – Т. 2. – С. 13–19.
2. Першці А. І. Історія первісного суспільства : [підруч. для студ. іст. ф-тів ВНЗ] / А. І. Першці, О. Л. Монгайт, В. П. Алексеев. – К. : Вищ. шк., 1980. – 224 с.
3. Залізник Л. Л. Доба катастроф у первісній Європі та її історичні наслідки / Л. Л. Залізник. Кам'яна доба України : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 11. – С. 96–115.
4. Енгельс Ф. Походження сім'ї, приватної власності і держави. У зв'язку з дослідженнями Льюїса Г. Моргана / Енгельс Ф., Маркс К. Твори. – Т. 21 – К. : Політвидав України, 1964.
5. Баженов О. Л. Історія первісного суспільства: навчально-методичний посібник для студентів історичного факультету денної форми навчання / О.Л. Баженов. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2014. – 296 с.
6. Бочарніков Д. М. Грушевський про історію створення та кримінальне право «Руської Правди». *Право України*. 1996. № 11. С. 65–69.
7. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склав та підготував до друку проф. С. Юшков. К.: ВУАН, 1935. С. 137–144.
8. Шевчук А. В. Первісна мораль *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2014, Серія ПРАВО. Випуск 24. Том 4.
9. Заросило В. В. Адміністративно-правове забезпечення проведення масових заходів в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Заросило Віталій Володимирович ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. – Київ, 2017. 21 с.
10. Перекладаємо слово табу <https://slovotvir.org.ua/words/tabu>
11. Овчаренко Д. А. Покарання в первісному суспільстві Держава і право 2015. Випуск 49.
12. Геродот Історії в дев'яти книгах переклад Андрій Білецький Видавництво «Наукова Думка Київ 1993. 573 с.
13. Аристотель Сочинения в четырех томах Т. 1. ред В.Ф. Асмус М., Мысль 1976.
14. Платон Держава видавництво Markobook 2022. 336 с

References:

1. Zayets, A. P. (2018). Pervisne suspilstvo i pravo [Primitive society and law]. Scientific notes of the National Academy of Sciences. *Legal sciences*. – Vol. 2. P. 13–19.
2. Pershits, A. I. (1980). Istoriiia pervisnoho suspilstva [History of primitive society]: subd. for students history Faculty of Higher Education / A. I. Pershits, O. L. Mongait, V. P. Alekseev. – K.: Higher. Shk., 224 p.
3. Zaliznyak, L. L. (2008). Doba katastrof u pervisnii Yevropi ta yii istorychni naslidky [The age of catastrophes in primitive Europe and its historical consequences]/ L.L. Zaliznyak/ The Stone Age of Ukraine: coll. of science works – K., – Vol. 11. pp. 96–115.
4. Engels, F. (1964). Pokhodzhennia simi, pryvatnoi vlasnosti i derzhavy [The origin of the family, private property and the state]. In connection with the research of Lewis H. Morgan / Engels F., Marx K. Works. – T. 21 – K.: Politydav of Ukraine.
5. Bazhenov, O. L. (2014). Istoriiia pervisnoho suspilstva: navchalno-metodychnyi posibnyk dlia studentiv istorychnoho fakultetu dennoi formy navchannia [The history of primitive society: a teaching and methodical guide for full-time history faculty students]/ O.L. Bazhenov. – Kamianets-Podilskyi: FOP Sisyn O.V., 296 p.
6. Bocharnikov, D. M. (1996). Hrushevskiyi pro istoriiu stvorennia ta kryminalne pravo «Ruskoj Pravdy» [Hrushevskiyi on the history of creation and criminal law of «Ruska Pravda»]. *Law of Ukraine*. No. 11. P. 65–69.
7. Pravda ruska [Russian truth]. Texts based on 7 lists and 5 revisions. Compiled and prepared for publication by Prof. S. Yushkov. K.: VUAN, 1935. P. 137–144.
8. Shevchuk, A. V. (2014). Pervisna moral [Primitive morality] Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University, PRAVO Series. Issue 24. Volume 4.
9. Zarosylo, V. V. (2017). Administratyvno-pravove zabezpechennia provedennia masovykh zakhodiv v Ukraini [Administrative and legal provision of mass events in Ukraine]: autoref. thesis... candidate law Sciences: 12.00.07 / Vitaly Volodymyrovych Zarosylo; Interregion. Acad. example staff. Kyiv, 21 p.
10. Perekladaemo slovo tabu [We translate the word taboo] <https://slovotvir.org.ua/words/tabu>
11. Ovcharenko, D. A. (2015). Pokarannia v pervisnomu suspilstvi Derzhava i pravo [Punishment in primitive society State and law] Issue 49.
12. Herodotus (1993). Istorii v deviaty knykhakh [Histories in nine books], translated by Andrii Biletskyi Publishing House «Scientific Thought» Kyiv 573 p.
13. Aristotle (1976). Sochyneniya v chetyrekh tomakh [Writings in four volumes] T. 1. ed. V.F. M. Asmus, Thought
14. Platon Derzhava publishing house Markobook 2022 – 336 c.